

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและสภาพของปัญหา

ความสำเร็จในการรวมประเทศเยอรมันนี้เมื่อปลายปี ค.ศ.1989 และการล่มสลายของอดีตสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ. 1991 ได้ทำให้สภาพของสงครามเย็น อันเป็นสภาพของการเผชิญหน้ากันทางการเมืองและอุดมการณ์ระหว่างค่ายโลกเสรีประชาธิปไตยกับค่ายโลกคอมมิวนิสต์สิ้นสุดลง และมีแนวโน้มความเป็นไปได้ที่โลกยุคหลังสงครามเย็น จะเกิดบรรยากาศของการปรับความสัมพันธ์เข้าหากันระหว่างประเทศต่าง ๆ ที่เคยเป็นคู่ปรปักษ์ทางการเมืองและอุดมการณ์ ซึ่งเห็นได้จากการปรับความสัมพันธ์ของมหาอำนาจ คือ สหรัฐอเมริกาและโซเวียตซึ่งเคยเป็นปรปักษ์ทางการเมืองและอุดมการณ์มานาน ตลอดจนการปรับความสัมพันธ์ระหว่างโซเวียตและญี่ปุ่น เมื่อปลายปี ค.ศ. 1989 การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างรัสเซียกับเกาหลีได้อย่างเป็นทางการในปี ค.ศ. 1990 รวมทั้งการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการระหว่างจีนกับเกาหลีได้ในปี ค.ศ. 1992 เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้โลกของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเกิดบรรยากาศของการปรับความสัมพันธ์กับประเทศต่าง ๆ โดยปราศจากข้อจำกัดทางการเมืองและอุดมการณ์อีกต่อไป อย่างไรก็ตามบรรยากาศของการปรับความสัมพันธ์เช่นนี้ยังคงประสบกับปัญหาและอุปสรรคอย่างมากในคาบสมุทรเกาหลี เพราะยังมีประเทศสำคัญที่ยังไม่สามารถปรับความสัมพันธ์เพื่อสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันได้จวบจนทุกวันนี้อยู่ 2 ประเทศ คือ ประเทศญี่ปุ่นและเกาหลีเหนือ

ถึงแม้ว่าประเทศญี่ปุ่นและเกาหลีเหนือจะมีที่ตั้งทางภูมิรัฐศาสตร์อยู่ใกล้เคียงกัน และมีวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน แต่ปัจจัยเหล่านี้มิได้ทำให้ประเทศทั้งสองมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกัน แต่อย่างใด ตรงกันข้ามความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศกลับเป็นไปในลักษณะที่ห่างเหิน ไม่ไว้ใจ และมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันน้อยมาก แม้จะมีความพยายามที่จะปรับความสัมพันธ์ระหว่างกัน อยู่เป็นระยะ ๆ ก็ตาม แต่จนกระทั่งปัจจุบันนี้ความพยายามเหล่านั้นก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะเหตุผลทางประวัติศาสตร์ที่ญี่ปุ่นได้เข้ารุกราน และยึดเอาเกาหลีเป็นอาณานิคม ของตนในช่วงปี ค.ศ. 1910-1945 ความทรงจำเกี่ยวกับความทารุณโหดร้ายของทหารญี่ปุ่นต่อชาว เกาหลียังคงฝังอยู่ในจิตใจของชาวเกาหลีตราบนานเท่านาน ทำให้เกาหลีเหนือมองญี่ปุ่นอย่างไม่ ว่างใจ หึงหวงและไม่เป็นมิตรต่อกันนัก

หลังจากญี่ปุ่นพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ 2 และการที่จีนเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นสังคมนิยม ในปี ค.ศ. 1949 รวมทั้งการที่สหรัฐอเมริกามีบทบาทอย่างสำคัญ ในการวางกรอบ หรือรูปแบบในการกำหนดและการดำเนินนโยบายทั้งภายในและต่างประเทศของญี่ปุ่น ได้ผลักดัน ให้ญี่ปุ่นดำเนินนโยบายคล้ายคลึงตามสหรัฐอเมริกา ซึ่งในขณะนั้นสหรัฐอเมริกามีนโยบายต่างประเทศ ที่เรียกว่า นโยบายปิดล้อมประเทศคอมมิวนิสต์ ดังนั้นญี่ปุ่นจึงดำเนินนโยบายปิดล้อมประเทศ คอมมิวนิสต์ โดยรวมเกาหลีเหนือที่ประกาศตนเป็นประเทศสังคมนิยม ในปี ค.ศ. 1948 ในขณะที่ เดียวกันญี่ปุ่นหันไปสร้างความสัมพันธ์ฉันมิตรกับประเทศเกาหลีใต้ จึงอาจมองได้ว่าความแตก ต่างทางการเมืองและอุดมการณ์ เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการปรับความสัมพันธ์ทาง การทูตระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือในช่วงสงครามเย็น แต่ถ้าเป็นเช่นนั้นจริงเหตุใด ญี่ปุ่นยังไม่ สามารถปรับความสัมพันธ์ทางการทูตกับเกาหลีเหนือได้ ทั้ง ๆ ที่ญี่ปุ่นได้สถาปนาความสัมพันธ์ ทางการทูตกับประเทศต่างค่าการเมืองและอุดมการณ์ไปเรียบร้อยแล้ว ได้แก่ การสถาปนาความ สัมพันธ์ทางการทูตกับอดีตสหภาพโซเวียต เมื่อปี ค.ศ. 1956 และการสถาปนาความสัมพันธ์ ทางการทูตกับสาธารณรัฐประชาชนจีน ในปี ค.ศ.1972 ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนจึงเห็นว่าความแตกต่าง ทางการเมืองและอุดมการณ์ มิได้เป็นอุปสรรคต่อการปรับความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่น

กับเกาหลีเหนือ ทั้งในยุคสงครามเย็นและยุคหลังสงครามเย็น หรือยุคของการยุติการเผชิญหน้าทางการเมืองและอุดมการณ์ แต่น่าจะมีปัจจัยอื่นที่ทำให้ ญี่ปุ่นไม่สามารถปรับความสัมพันธ์ทางการทูตกับเกาหลีเหนือให้บรรลุผลสำเร็จ

มีนักวิชาการหลายท่าน ทั้งที่เป็นชาวเกาหลีและชาวตะวันตกที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ นับแต่สิ้นสุดสงครามเกาหลีในปี ค.ศ. 1953 เป็นต้นมา และได้วิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ที่ทำให้ญี่ปุ่นและเกาหลีเหนือ ไม่สามารถปรับความสัมพันธ์ทางการทูตต่อกันได้ นักวิชาการดังกล่าว เช่น

Jung Hyun Shin¹ นักวิชาการเกาหลีใต้ ซึ่งทำการศึกษาวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ ตั้งแต่สิ้นสุดสงครามเกาหลีในช่วงปี ค.ศ. 1953-1977 โดยแบ่งการศึกษาวิเคราะห์ออกเป็น 3 ช่วงด้วยกัน คือ ช่วงทศวรรษ 1950 ทศวรรษ 1960 และช่วงทศวรรษ 1970 และพบว่าปัญหาและอุปสรรคของการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ เกิดจากทั้งปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก โดยในช่วงทศวรรษ 1950 ซึ่งเป็นช่วงที่ ระบบระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ เกิดการเผชิญหน้าแข่งขันกันทางการเมืองและอุดมการณ์ ระหว่างประเทศมหาอำนาจที่สำคัญคือ สหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียต และเกิดการแบ่งค่ายอุดมการณ์ขึ้น ญี่ปุ่นเลือกสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสหรัฐอเมริกา ในขณะที่เกาหลีเหนือเลือกสร้างสัมพันธ์ใกล้ชิดกับสหภาพโซเวียตและจีน ทำให้การปรับความสัมพันธ์เป็นไปอย่างจำกัด ด้วยความแตกต่างทางการเมืองและอุดมการณ์ ประกอบกับความขัดแย้งภายในพรรครัฐบาล หรือพรรคเสรีนิยมประชาธิปไตย ที่พยายามเข้าไปมีส่วนในการกำหนดนโยบายต่อเกาหลี ทำให้การปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่น กับเกาหลีเหนือเป็นไปอย่างเชื่องช้า

¹

Jung Hyun Shin, *Japanese-North Korea Relations : Linkage Politics in the Regional System of East Asia* (Seoul : Kyunghee University Press, 1981), passim.

ในช่วงทศวรรษ 1960 การปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ ประสบกับ ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ คือการที่ญี่ปุ่นลงนามในสนธิสัญญาสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต อย่างเป็นทางการกับเกาหลีใต้ ในปี ค.ศ. 1965 ซึ่งภายใต้สนธิสัญญานี้ ญี่ปุ่นให้การรับรองว่า รัฐบาลเกาหลีใต้เป็นรัฐบาลที่ถูกต้องชอบธรรมเพียงรัฐบาลเดียวในคาบสมุทรเกาหลี สร้างความ ไม่พอใจให้แก่เกาหลีเหนือเป็นอย่างยิ่ง หนทางการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลี เหนือจึงยังคงมีคมนต่อไป

ช่วงทศวรรษ 1970 สภาวะแวดล้อมในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เกิดการเปลี่ยนแปลง อีกครั้ง คือ เกิดความขัดแย้งระหว่างประเทศมหาอำนาจที่สำคัญ คือ จีนกับสหภาพโซเวียต ส่วน สหรัฐอเมริกาพยายามที่จะลดบทบาทตัวเอง ออกไปจากภูมิภาคเอเชียนี้ ภายหลังจากที่ฝ่ายคอมมิวนิสต์เวียดนามได้รับชัยชนะในสงครามเวียดนาม ทำให้ญี่ปุ่นกลัวการแผ่ขยายอิทธิพลของลัทธิ คอมมิวนิสต์ ญี่ปุ่นจึงไม่เร่งรีบที่จะปรับความสัมพันธ์กับเกาหลีเหนือ

นอกจากนี้ Jung Hyun Shin ยังได้วิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลี เหนือในอนาคตว่า จะต้องมีการปรับความสัมพันธ์จนสามารถสถาปนาความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการ ระหว่างกันได้อย่างแน่นอน เพราะสถานการณ์ระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลงไป จะเป็นตัว กระตุ้นให้ทั้งสองประเทศ หันหน้ามาปรับความสัมพันธ์ต่อกัน ทั้งนี้ Jung Hyun Shin เห็นว่า トラบใดที่ประเทศทั้งสองมีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมต่อกันแล้ว ความสัมพันธ์ เหล่านี้จะเป็นตัวนำไปสู่การปรับความสัมพันธ์ด้านอื่นๆ ด้วย ทั้งนี้เขายังได้วิเคราะห์ถึงความ สัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือในอนาคตอีกว่า จะขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ ด้วย คือ

1) ญี่ปุ่นจะสามารถปรับความสัมพันธ์กับเกาหลีเหนือได้สำเร็จ หากสหรัฐอเมริกาปรับความสัมพันธ์กับเกาหลีเหนือได้ก่อน ดังเช่นกรณีที่สหรัฐอเมริกาปรับความสัมพันธ์กับจีน และญี่ปุ่นสามารถปรับความสัมพันธ์กับจีนได้ในเวลาต่อมา²

2) ถ้าเกาหลีเหนือยอมรับแนวความคิด "2 เกาหลี" (Two-Korea idea) สิ่งนี้จะเป็นตัวเร่งให้ญี่ปุ่นเปลี่ยนแปลงนโยบายต่อเกาหลีเหนือ

3) นโยบายของญี่ปุ่นต่อเกาหลีเหนือ ยังขึ้นอยู่กับพรรคการเมืองที่จะขึ้นมาบริหารที่สำคัญต่อกระบวนการกำหนด และดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อเกาหลีเหนือ ว่าเป็นพวกที่นิยมเกาหลีใต้หรือนิยมเกาหลีเหนือ

² แนวความคิดดังกล่าวเป็นไปตาม แนวความคิดเรื่อง "การรับรองไขว้" หรือ cross recognition ของนาย Henry Kissinger อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศของสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. 1973 ที่เสนอให้มีการรับรอง 2 เกาหลี จาก 4 ประเทศมหาอำนาจ คือ ญี่ปุ่น และสหรัฐอเมริกา รับรองเกาหลีเหนือ ขณะเดียวกันจีนและสหภาพโซเวียตก็ให้การรับรองเกาหลีใต้ แต่ข้อเสนอนี้เกาหลีเหนือ จีนและรัสเซียไม่ยอมรับ เพราะเห็นว่าเป็นการทำให้เกาหลีถูกแบ่งออกจากกันอย่างถาวร ดู Donal S. Zagoria and Young Kun Kim, "North Korea and the Major Power," *Asian Survey* 15:12 (December ,1975), p.1025 and Hong Nack Kim, "Japan's Policy Toward North Korea since 1965," *Korea and World Affairs* 7:4 (Winter 1983), p. 670.

Hong Nack Kim³ นักวิชาการชาวเกาหลีใต้เช่นกัน ได้ทำการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ สืบต่อจากที่ Jung Hyun Shin ได้ทำการศึกษาไว้ โดยศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือในทศวรรษ 1980 และได้วิเคราะห์ว่า ปัญหาและอุปสรรคสำคัญของการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ เกิดจากพฤติกรรมกรรมการร้ายของเกาหลีเหนือ ซึ่งเริ่มจากการลอบวางระเบิดสังหาร นักการเมืองระดับผู้นำของเกาหลีใต้ ในปี ค.ศ. 1983 และการลอบวางระเบิดเครื่องบินสายการบินเกาหลีของเกาหลีใต้ ในปี ค.ศ. 1987 ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ญี่ปุ่นดำเนินมาตรการคว่ำบาตรเกาหลีเหนือ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งสองไม่พัฒนา นอกจากนี้ยังมีประเด็นปัญหาที่สำคัญ คือ เรื่องการกล่าวขอโทษต่อประชาชนเกาหลีจากการกระทำของญี่ปุ่น ในช่วงยึดเกาหลีเป็นอาณานิคม และเรื่องค่าปฏิกรรมสงคราม หรือการชดใช้ความเสียหายในช่วงที่เกาหลีตกเป็นอาณานิคมของญี่ปุ่น ซึ่งประเด็นปัญหาดังกล่าวทั้งญี่ปุ่นและเกาหลีเหนือยังไม่สามารถตกลงกันได้ เพราะมีอุปสรรคสำคัญที่เกิดจากทั้งปัจจัยภายในและภายนอกที่สำคัญ คือ

³ Hong Nack Kim, "Japan's Policy Toward North Since 1965," *Korea and World Affairs* 7:4 (Winter 1983), pp. 656-676, "Japan's Two Korea Policy and Its Implications for Korean Unification," *Korean Reunification : New Perspectives and Approaches* (Seoul, Kyungnam University Press, 1984), pp. 197-224, "Japan's Two Korea Policy and Its Implications for Inter-Korean Relations," *Korea Observer* 17:3 (Autumn 1986), pp. 293-313 , "Japan's Korea Policy in The Post-Seoul Olympics Era," *Korea Observer* 19:3 (Autumn 1988), pp. 243-266 and "The Normalization of North Korean-Japanese Diplomatic Relations: Problems and Prospects," *Korea and World Affairs* 14:4 (Winter 1990), pp. 649-670.

1) ปัจจัยภายใน

1.1 ความขัดแย้งภายในพรรครัฐบาลหรือพรรคเสรีประชาธิปไตย อีกทั้งขัดแย้งกับกระทรวงการต่างประเทศ ในประเด็นค่าปฏิกรรมสงครามว่าจะให้จำนวนเท่าไร จะให้ในรูปแบบไหน ก่อนหรือหลังปรับความสัมพันธ์ รวมทั้งจะจ่ายเฉพาะในช่วง 36 ปี คือในช่วงยึดเกาหลีเป็นอาณานิคม (ค.ศ. 1910-1945) หรือ 45 ปีหลังสงครามด้วย (ค.ศ. 1910-1954)

1.2 สื่อมวลชน มติมหาชน และองค์กรต่าง ๆ ที่มีสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเกาหลีเหนือ ต้องการให้รัฐบาลญี่ปุ่น จ่ายค่าปฏิกรรมสงครามแก่เกาหลีเหนือก่อนที่จะปรับความสัมพันธ์กัน แต่กระทรวงการต่างประเทศเห็นว่าควรจะให้หลังจากปรับความสัมพันธ์แล้ว โดยอ้างว่าเป็นไปตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ

2) ปัจจัยภายนอก

เกาหลีใต้และสหรัฐอเมริกาได้เข้ามาบีบบทบาทสำคัญต่อกระบวนการเจรจาปรับความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือเป็นอย่างมาก ทั้งนี้โดยพยายามให้ญี่ปุ่นตั้งเงื่อนไขแก่เกาหลีเหนือ คือ ในกรณีของการจ่ายค่าปฏิกรรมสงครามให้แก่เกาหลีเหนือ ญี่ปุ่นจะต้องกำชับว่าเกาหลีเหนือจะต้องไม่นำเงินค่าปฏิกรรมสงครามนั้น ไปใช้ในการเพิ่มประสิทธิภาพความสามารถทางการทหาร

นอกจากนี้ Hong Nack Kim ได้วิเคราะห์ถึงอนาคตของการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือว่า จะประสบความสำเร็จหรือไม่ ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ที่จะเข้ามามีอิทธิพลต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อคาบสมุทรเกาหลี เช่น การปรับความสัมพันธ์ระหว่างเกาหลีเหนือกับเกาหลีใต้ หรือเกิดการเปลี่ยนแปลงการเมืองภายในญี่ปุ่น โดยพรรคคอมมิวนิสต์ หรือพรรคสังคมนิยมที่มีนโยบายนิยมเกาหลีเหนือ และปรารถนาที่จะให้มีการปรับความสัมพันธ์ทางการทูตกับเกาหลีเหนือตลอดมานั้น สามารถจัดตั้งหรือเข้าร่วมในการจัดตั้งรัฐบาล

Brian Bridges⁴ นักวิชาการชาวอังกฤษ ได้ทำการศึกษาต่อจากที่ Hong Nack Kim ศึกษาไว้ โดยศึกษาวิเคราะห์ในช่วงปี ค.ศ. 1990-1992 ซึ่งเป็นช่วงที่ ญี่ปุ่นและเกาหลีเหนือ ได้เปิดเจรจาปรับความสัมพันธ์อย่างเป็นทางการขึ้น 8 ครั้งด้วยกัน แต่การเจรจาทั้ง 8 รอบดังกล่าว ไม่ประสบความสำเร็จ ด้วยประเด็นปัญหาที่ต่อเนื่องมาจากที่ Hong Nack Kim ได้วิเคราะห์ไว้ คือ เรื่องการกล่าวขอโทษ และเรื่องค่าปฏิกรรมสงคราม แต่ปัญหาและอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การเจรจาปรับความสัมพันธ์ต้องหยุดชะงักไปในปลายปี ค.ศ. 1992 คือ ปัญหาการพัฒนานิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือ ซึ่งเป็นปัญหาที่ทำให้ทั้งสหรัฐอเมริกาและเกาหลีใต้ เข้ามามีบทบาทและอิทธิพลอย่างมาก ต่อการเจรจาปรับความสัมพันธ์ โดยพยายามกดดันให้ญี่ปุ่นตั้งเงื่อนไขให้ เกาหลีเหนือ ยอมลงนามกับองค์การพลังงานปรมาณูสากล หรือไอเออีเอ ยอมให้ตรวจสอบโรงงานที่ต้องสงสัยว่า กำลังผลิตอาวุธนิวเคลียร์ ก่อนที่ญี่ปุ่นจะยอมปรับความสัมพันธ์กับเกาหลีเหนือ นอกจากนี้ญี่ปุ่น คำนึงถึงผลกระทบต่อความมั่นคงของญี่ปุ่นด้วย จึงได้ยึดการเจรจากับเกาหลีเหนือออกไป จนกว่า ปัญหาการพัฒนานิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือจะยุติลง ทั้งนี้ Brian Bridges มองว่า ปัญหาการพัฒนา นิวเคลียร์ดังกล่าวยุติได้เร็วเท่าไร การปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ ก็จะประสบความสำเร็จเร็วเท่านั้น

จากการศึกษาผลงานของนักวิชาการดังกล่าวมาข้างต้น จะได้เห็นว่า การเจรจาปรับ ความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือไม่ประสบความสำเร็จ ด้วยปัญหาและ อุปสรรคที่สำคัญ คือ เรื่องค่าปฏิกรรมสงคราม และเรื่องการพัฒนา นิวเคลียร์ของเกาหลีเหนือ

⁴ Brian Bridges, "Japan's Relations with North Korea: Towards Normalization," *The Korean Journal of Defense Analysis* 3:2 (Winter 1991), pp. 187-206 and "Normalising Japan - North Korean Relations," in *Japan and Korea in the 1990s : From Antagonism to Adjustment* (Vermont : Edward Elgar, 1993), pp. 143-162.

โดยที่พรรคการเมืองที่สำคัญของญี่ปุ่น ไม่ว่าจะพรรคเสรีประชาธิปไตย หรือพรรคสังคมนิยมญี่ปุ่น รวมทั้งข้าราชการ กลุ่มธุรกิจ สื่อมวลชนและมติมหาชน ได้เข้ามาบีบบทบาทและอิทธิพลอย่างสำคัญ ต่อกระบวนการเจรจาปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ นอกจากนี้สหรัฐอเมริกา และเกาหลีใต้ ได้เข้ามาบีบบทบาทและอิทธิพลต่อการเจรจาเพื่อการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือเช่นกัน จึงทำให้การเจรจาปรับความสัมพันธ์ไม่มีความคืบหน้าและไม่ประสบความสำเร็จ อย่างไรก็ตามจากการวิเคราะห์ของ Jung Hyun Shin ที่มองว่าการปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือจะประสบความสำเร็จได้ หากสหรัฐอเมริกาสามารถปรับความสัมพันธ์กับเกาหลีเหนือได้ก่อน ดังเช่นกรณีปรับความสัมพันธ์กับจีนในช่วงต้นทศวรรษ 1970 แต่ด้วยปัญหาและอุปสรรคใดที่ทำให้ญี่ปุ่นยังไม่สามารถ ปรับความสัมพันธ์กับเกาหลีเหนือได้สำเร็จตามที่เขาได้วิเคราะห์ไว้ ทั้งๆที่สหรัฐอเมริกาได้ปรับความสัมพันธ์กับเกาหลีเหนือเมื่อปี ค.ศ. 1994 และได้ตกลงแลกเปลี่ยน สำนักงานติดต่อ (liaison office) และผู้แทนระหว่างกันแล้ว⁵ และจากการวิเคราะห์ของ Hong Nack Kim ที่คาดการณ์ว่าหากรัฐบาลญี่ปุ่นกลายเป็นรัฐบาลผสม ที่มีพรรคคอมมิวนิสต์ หรือพรรคสังคมนิยมร่วมในรัฐบาลด้วย จะทำให้การปรับความสัมพันธ์กับเกาหลีเหนือมีความเป็นไปได้มาก แต่ก็มิได้เป็นเช่นที่เขาคาดไว้ ทั้ง ๆ ที่พรรคสังคมนิยมได้เข้าร่วมเป็นรัฐบาลผสม ตั้งแต่เดือนมิถุนายน ค.ศ. 1994 ถึงเดือนมกราคม ค.ศ. 1996 แต่ญี่ปุ่นก็ยังไม่สามารถปรับความสัมพันธ์ทางการทูตกับเกาหลีเหนือได้สำเร็จ รวมทั้งจากการวิเคราะห์ของ Brian Bridges ซึ่งมองว่าหากประเด็นปัญหาเรื่องนิวเคลียร์สามารถแก้ไขได้เรียบร้อยหรือยุติลงได้ การปรับความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือจะเกิดขึ้นได้อย่างรวดเร็ว แต่มันไม่เป็นไปตามที่ได้คาดการณ์ไว้ ทั้ง ๆ ที่ประเด็นปัญหามิวเคลียร์ก็ได้รับการแก้ไขแล้ว อย่างไรก็ตามทั้ง ญี่ปุ่นและเกาหลีเหนือต่างมีความพยายามที่จะเปิดเจรจาปรับความสัมพันธ์ทางการทูตครั้งใหม่ หลังจากที่มีการเจรจาได้ระงับไปตั้งแต่ปลายปี ค.ศ. 1992 แต่ยังไม่สามารถตกลงได้ว่าจะจัดให้มี

⁵ AFP News (19 January 1995).

การเจรจาเมื่อใด นอกจากที่กระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่น คาดว่าจะมีขึ้นในช่วงต้นหรือกลางปี ค.ศ. 1995⁶ ทำให้เกิดเป็นประเด็นที่น่าสนใจที่จะศึกษาว่ามีปัญหาและอุปสรรคใดบ้างที่ทำให้ทั้งสองประเทศยังไม่สามารถบรรลุความตกลงกัน เพื่อปรับความสัมพันธ์ต่อกันได้สำเร็จตามเป้าหมาย และสหรัฐอเมริกากับเกาหลีใต้ มีบทบาทและอิทธิพลต่อการปรับความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นและเกาหลีเหนืออย่างไรหรือไม่

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษาแบบแผนของความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ทางการทูตในยุคหลังสงครามเย็น (ค.ศ. 1990-1994)
- 2) เพื่อศึกษานโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อเกาหลีเหนือ และนโยบายต่างประเทศของเกาหลีเหนือต่อญี่ปุ่น
- 3) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่เป็นอุปสรรค และปัจจัยที่อาจจะทำให้มีการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ
- 4) เพื่อวิเคราะห์บทบาทและอิทธิพลของสหรัฐอเมริกา และเกาหลีใต้ต่อการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ

⁶ *Japan Times* (24 November 1994), p. 1 and (15 January 1995), p. 1.

ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือนี้ จะเน้นศึกษาและวิเคราะห์ ปัญหาและอุปสรรคของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศทั้ง 2 ในช่วงหลัง สงครามเย็น (ค.ศ. 1990-1994) รวมทั้งปัจจัยที่อาจนำไปสู่การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูต และเพื่อให้การศึกษาครั้งนี้เป็นไปอย่างถูกต้อง และเกิดความเข้าใจอย่างชัดเจน จะกล่าวถึงพื้นฐาน ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ ตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ด้วย

กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการศึกษา

ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้อาศัย "ทฤษฎีระบบ" (System Theory) มาเป็นกรอบในการวิเคราะห์ ทฤษฎีระบบ เป็นทฤษฎีที่มอง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในแง่มุมของระบบระหว่างประเทศที่ประกอบด้วยหน่วยหรือระบบย่อย ๆ (ประเทศหรือกลุ่มประเทศ) ซึ่งมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับระบบย่อยหนึ่งหรือพฤติกรรมของระบบย่อยหนึ่ง(ประเทศหนึ่ง) อาจส่งผลถึงระบบอื่น ๆ ด้วย ในลักษณะต่าง ๆ กันหรืออาจส่งผลถึงระบบทั้งระบบ ดังนั้นในการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง ประเทศจึงมีประเด็นที่น่าสนใจศึกษาได้หลายประเด็นดังนี้ คือ

1. สนใจศึกษาพัฒนาการของตัวแบบในระบบระหว่างประเทศ ที่มีรูปแบบของการ มีปฏิสัมพันธ์กันโดยเฉพาะ
2. สนใจศึกษากระบวนการกำหนดนโยบายของหน่วยชาติหนึ่ง ปฏิกริยาของหน่วย ชาตินั้นที่มีต่อหน่วยชาติอื่น และการตอบสนองของหน่วยชาตินั้น ต่อสภาพแวดล้อมภายในและ ภายนอก

3. สนใจศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่างระบบการเมืองระดับชาติ กับระบบย่อยที่อยู่ภายในระบบการเมืองนั้น เช่น มติมหาชน กลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มวัฒนธรรม ฯลฯ เพื่อวิเคราะห์รูปแบบของการมีปฏิสัมพันธ์

4. สนใจศึกษากลุ่มเกี่ยวพันภายนอก เช่น ระบบการเมืองของประเทศอื่น หรือโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศ ที่ระบบแห่งชาติที่เราศึกษานั้นมีความสัมพันธ์โดยตรง

5. สนใจศึกษาปฏิสัมพันธ์ระหว่าง กลุ่มเกี่ยวพันภายนอกและ กลุ่มภายในต่อการตอบสนองกับเหตุการณ์ภายนอก เช่น ผู้นำด้านการต่างประเทศ ผู้นำทางทหาร และนักธุรกิจชั้นนำที่มีบทบาทในการค้าโลก ⁷

นักรัฐศาสตร์ที่นำเอาทฤษฎีระบบมาอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่สำคัญได้แก่ มอร์ดัน เอ เค็บบแลน (Morton A. Kaplan) ชาร์ล แมคเคลแลนด์ (Charles McClelland) ริชาร์ด เอ็น โรสเครน (Richard N. Rosecrance) เป็นต้น แต่ในการศึกษาคั้งนี้จะนำเอาเฉพาะทฤษฎีระบบของเค็บบแลน และ แมคเคลแลนด์มาเป็นกรอบแนวในการวิเคราะห์

เค็บบแลน มีความเห็นว่า ประเทศมหาอำนาจ และองค์การระหว่างประเทศในระบบระหว่างประเทศ มีบทบาทและอิทธิพลในฐานะเป็น ตัวแสดง (actors) ที่สำคัญในระบบย่อยที่บางครั้งทำให้เกิดความวุ่นวาย หรือเกิดการถ่วงดุลอำนาจ หรือบางครั้งก็ทำให้เกิดความร่วมมือต่าง ๆ ในระบบย่อย หรือทำให้ประเทศที่อยู่ในระบบย่อยต้องปรับเปลี่ยนนโยบายตามประเทศมหาอำนาจนั้น อาจกล่าวได้ว่า ระบบโลกหรือระบบระหว่างประเทศมีอิทธิพลต่อระบบย่อยต่าง ๆ หากระบบระหว่างประเทศเกิดการเปลี่ยนแปลง ก็จะส่งผลกระทบต่อระบบย่อยให้ต้องเปลี่ยน

7

James E. Dougherty & Robert L. Pfaltzgraff, Jr., *Contending Theories of International Relations* (New York : Harper & Row Publishers, 1990), p.148.

แปลงตามไปด้วย เพราะหากระบบย่อยไม่เปลี่ยนแปลงตามก็อาจจะทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างระบบระหว่างประเทศกับระบบย่อย หรือ ระหว่างระบบย่อยกันเองเกิดปัญหายุ่งยากซับซ้อนได้⁸ ซึ่งแค็บแลนเห็นว่าการที่ประเทศหนึ่ง ๆ จะกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปนั้นล้วนมีเป้าหมายในการกระทำทั้งสิ้น เป้าหมายที่สำคัญก็คือ ต้องการรักษาระบบที่ตนเห็นว่าดีให้คงอยู่ต่อไป ต้องการแสดงบทบาทและอิทธิพลในระบบที่เป็นอยู่ในขณะนั้น และ/หรือ ต้องการที่จะสร้างระบบขึ้นมาใหม่ตามที่ตนต้องการ⁹ นอกจากนี้แค็บแลนยังเห็นว่า ระบบระหว่างประเทศและระบบย่อยจะมีอิทธิพลต่อระบบภายใน (internal system) ของแต่ละประเทศได้อีกด้วย คือ ประเทศมหาอำนาจได้เข้าไปมีบทบาทและอิทธิพลในระบบภายในของประเทศต่าง ๆ อันมีผลให้ประเทศเหล่านั้นไม่สามารถตัดสินใจที่จะกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดลงไปทั้งที่เป็นนโยบายภายในและนโยบายต่างประเทศ

แมคเคลแลนด์ เชื่อว่าการติดต่อแลกเปลี่ยนกันทางการค้า การไหลเวียนของข่าวสาร และเหตุการณ์ปัจจุบันจะมีอิทธิพลต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันในอนาคต ระบบระหว่างประเทศตามความคิดของแมคเคลแลนด์นั้นมีลักษณะเป็นหลายมิติ คือรัฐต่าง ๆ ในระบบระหว่างประเทศมีการติดต่อกัน ทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ส่วนใหญ่ลักษณะของการติดต่อเป็นความสัมพันธ์แบบ "ต้องการและตอบสนอง" คือ การกระทำของรัฐ ๆ หนึ่งจะทำให้รัฐอีกรัฐหนึ่งตอบสนอง และในทางตรงกันข้ามจะทำให้เกิดการตอบสนองจากรัฐที่เริ่มกระทำนั้นอีก นอกจากนี้ เขา

⁸

Morton A. Kaplan, *System and Process in International Politics* (New York : John Wiley & Sons, Inc., 1957), pp. 3-20.

⁹ ศีโรดม ภาควิชาการ, *ทฤษฎีและพฤติกรรมในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ* (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2520), หน้า 39-43.

เห็นว่า เจื่อนใจและเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระบบระหว่างประเทศ มีที่มาจากประเทศต่าง ๆ และจากระบบย่อยที่อยู่ภายในประเทศ เช่น มติมหาชน กลุ่มผลประโยชน์ และพรรคการเมือง¹⁰

ในการศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือนี้ ผู้เขียนมองว่าทั้งญี่ปุ่นและเกาหลีเหนือเป็นองค์ประกอบหนึ่งของระบบระหว่างประเทศที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน และต่างก็มีปฏิสัมพันธ์กับประเทศอื่น ๆ รวมทั้งกับประเทศมหาอำนาจ ซึ่งปฏิสัมพันธ์เหล่านั้นมีผลต่อการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศทั้งสอง โดยเห็นว่าสหรัฐอเมริกาประเทศมหาอำนาจในระบบระหว่างประเทศที่สำคัญได้เข้ามามีบทบาทและอิทธิพลต่อการกำหนดและการดำเนินนโยบายต่างประเทศของประเทศญี่ปุ่นต่อเกาหลีเหนือ ทั้งในยุคสงครามเย็นและยุคหลังสงครามเย็น กล่าวคือโครงสร้างของระบบระหว่างประเทศในยุคสงครามเย็นมีลักษณะที่เรียกกันว่า ระบบสองขั้วอำนาจ (bipolar system) อันมีสหรัฐอเมริกาผู้นำค่ายของระบบโลกเสรีประชาธิปไตยเป็นขั้วอำนาจหนึ่ง กับสหภาพโซเวียตผู้นำค่ายระบบคอมมิวนิสต์เป็นอีกขั้วอำนาจหนึ่งได้แข่งขัน และเผชิญหน้ากันทางการเมืองและอุดมการณ์ ในการนี้สหรัฐอเมริกาได้ดำเนินนโยบายปิดล้อมประเทศคอมมิวนิสต์ และได้พยายามเข้าไปมีบทบาทและอิทธิพลในประเทศต่าง ๆ รวมทั้งประเทศญี่ปุ่น ให้ดำเนินนโยบายต่างประเทศตามสหรัฐอเมริกา เพื่อเป็นการป้องกันไม่ให้ลัทธิคอมมิวนิสต์แพร่กระจายออกไปตามความเชื่อในทฤษฎีโดมิโน ประเทศเกาหลีเหนือซึ่งเป็นประเทศคอมมิวนิสต์จึงถูกสหรัฐอเมริกาดำเนินนโยบายปิดล้อม ญี่ปุ่นก็ได้ดำเนินนโยบายปิดล้อมตามสหรัฐอเมริกาด้วย ส่งผลต่อการสร้างความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ แม้ว่าสงครามเย็นจะสิ้นสุดลง โครงสร้างของระบบระหว่างประเทศได้เปลี่ยนแปลง เป็นระบบหลายขั้วอำนาจ (multipolar system) การแข่งขันและการเผชิญหน้ากันทางการเมืองและอุดมการณ์

¹⁰

James E. Dougherty & Robert L. Pfaltzgraff, Jr., *Contending Theories of International Relations* , pp. 152-154.

ได้สิ้นสุด อันมีผลให้ความแตกต่างทางการเมืองและอุดมการณ์ มิได้เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนืออีกต่อไปแล้วก็ตาม แต่สหรัฐอเมริกายังคงบทบาทและอิทธิพลต่อการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ โดยพยายามกดดันให้ญี่ปุ่นตั้งเงื่อนไขตามที่สหรัฐอเมริกาต้องการกับเกาหลีเหนือก่อนที่ญี่ปุ่นจะปรับความสัมพันธ์ทางการทูตด้วย เช่น ในเรื่องปัญหานิวเคลียร์ สหรัฐอเมริกาคัดค้านญี่ปุ่นให้กดดันหรือตั้งเงื่อนไขกับเกาหลีเหนือ ให้ยอมลงนามกับองค์การพลังงานปรมาณูสากลและยอมให้มีการตรวจสอบโรงงานนิวเคลียร์ ก่อนที่ญี่ปุ่นจะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับเกาหลีเหนือ

นอกจากนี้ประเทศเกาหลีใต้ก็มีบทบาทและอิทธิพลไม่น้อยต่อการปรับความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ เพราะถือว่าเป็นตัวแสดงที่สำคัญในระบบภูมิภาค (เป็นระบบย่อยระบบหนึ่งในระบบระหว่างประเทศ) คือ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือหรือในคาบสมุทรเกาหลี ซึ่งญี่ปุ่นมีปฏิสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดมานาน ดังนั้นปฏิบัติการหรือท่าทีของเกาหลีใต้ย่อมมีผลต่อการที่ญี่ปุ่นจะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับเกาหลีเหนือด้วย

สมมุติฐานในการศึกษา

บทบาทและอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาและเกาหลีใต้ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้การสถาปนาความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ ไม่บรรลุผลสำเร็จ ในยุคหลังสงครามเย็น

วิธีการศึกษา

การศึกษานี้ใช้แนวการวิเคราะห์ในลักษณะพรรณนา ศึกษาด้วยวิธีการวิจัยเอกสาร (document research) เป็นหลัก โดยการสังเคราะห์ข้อมูลที่เป็นทางการของฝ่ายญี่ปุ่น และจากฝ่ายเกาหลี และผลงานนักวิชาการต่าง ๆ ที่ปรากฏในหนังสือ วารสาร เอกสาร หนังสือพิมพ์ และบทความทางวิชาการ และสิ่งตีพิมพ์อื่น ๆ ที่มีสาระเกี่ยวกับหัวข้อที่ศึกษา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. ได้ทราบถึงลักษณะของความสัมพันธ์ และนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นต่อเกาหลีเหนือ
2. ได้ทราบถึงลักษณะของความสัมพันธ์ และนโยบายต่างประเทศของเกาหลีเหนือต่อญี่ปุ่น
3. ได้ทราบถึงปัญหาและอุปสรรค รวมทั้งปัจจัยที่อาจนำไปสู่การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ
4. ได้ทราบถึงบทบาทและอิทธิพลของ สหรัฐอเมริกาและเกาหลีใต้ ที่มีต่อการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ
5. ได้ทราบถึงแนวโน้มของความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ

การนำเสนอ

- บทที่ 1 บทนำกล่าวถึงความเป็นมาและสภาพของปัญหา วัตถุประสงค์ของการศึกษา ขอบเขตในการศึกษา กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการศึกษา สมมุติฐานในการศึกษา วิธีการศึกษา และประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา
- บทที่ 2 กล่าวถึงลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ โดยแบ่งการศึกษาและวิเคราะห์ออกเป็น 3 ช่วง คือ
- ช่วงสงครามเย็นระยะที่ 1 (ค.ศ. 1950-1969) ซึ่งเป็นช่วงของการเผชิญหน้ากันระหว่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียต
 - ช่วงสงครามเย็นระยะที่ 2 (ค.ศ. 1970-1989) ซึ่งเป็นช่วงที่การเผชิญหน้าระหว่างสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตลดระดับลง
 - ช่วงหลังสงครามเย็น (ค.ศ. 1990-1994)
- บทที่ 3 ปัญหาและอุปสรรคของการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ
- ช่วงสงครามเย็นระยะที่ 1 (ค.ศ. 1950-1969)
 - ช่วงสงครามเย็นระยะที่ 2 (ค.ศ. 1970-1989)
 - ช่วงหลังสงครามเย็น (ค.ศ. 1990-1994)

- บทที่ 4 วิเคราะห์บทบาทและอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาและเกาหลีใต้ที่มีต่อการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่น และเกาหลีเหนือ
- บทที่ 5 บทสรุปและแนวโน้ม รวมทั้งวิเคราะห์ปัจจัยที่อาจนำไปสู่การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างญี่ปุ่นกับเกาหลีเหนือ